

ارزیابی عوامل موثر بر افزایش کیفیت فضاهای عمومی در شهرهای جدید

نمونه موردی: شهر جدید پرند

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۲/۰۴/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۰۷/۱۴

الهام امینی (دکترای شهرسازی، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پردیس، گروه شهرسازی، تهران، ایران)
مریم برومند* (دانشجوی دکترای شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، گروه شهرسازی، اصفهان، ایران)
فاطمه روح افزا (کارشناس ارشد شهرسازی)

چکیده

در قرن اخیر برای نخستین بار در تاریخ بشر، تعداد شهرنشینان از تعداد روستانینان فراتر رفته است. افزایش جمعیت شهری، برنامه‌ریزان را ناگزیر به توسعه‌ی شهرها و احداث شهرهای جدید جهت اسکان سرریز جمعیت کلان شهرها نموده است. پیامدهای حاصل از این رشد شتابان از یک سو و تحقیقات صورت گرفته که نشان از عدم رضایتمندی شهروندان از عوارض و سیاست‌های توسعه‌ی شهری دارند از سوی دیگر، چاره جویی برای رفع مشکلات ناشی از توسعه‌ی شهرها و احداث شهرهای جدید را به یکی از دغدغه‌های برنامه‌ریزان و مدیران شهری در سطح جهان تبدیل نموده است. در این میان فضاهای عمومی شهری به عنوان فضاهایی قابل دسترس برای همه و بستری برای کنش‌های اجتماعی، از اهمیت زیادی برخوردارند. بررسی شهرهای جدید در ایران حاکی از عدم موفقیت در ایجاد فضاهایی با کیفیت مطلوب است. این گونه شهرها که تنها در پی پاسخ به نیاز سکونت سرریز جمعیت کلان شهرها شکل گرفته‌اند، از فضاهای عمومی با کیفیت شهری که تاثیرات قابل توجهی در سلامت روحی و جسمی شهروندان دارند، بی بهره‌اند. مقاله حاضر با مروری بر مفهوم کیفیت محیط و مولفه‌های موثر بر آن، تلاشی است برای پاسخگویی به این سوال که چه عواملی بر افزایش کیفیت فضاهای عمومی در شهرهای جدید موثرند؟ با توجه به ماهیت داده‌ها، از روش تحقیق توصیفی و همبستگی استفاده شده است. نتایج حاصل از مطالعه شهر جدید پرند در ایران، حاکی از آن است که میان برقراری تعاملات اجتماعی، میزان دسترسی پذیری به فضا و خصوصیات شخصی شهروندان و افزایش کیفیت فضاهای عمومی شهری در شهرهای جدید رابطه معناداری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: کیفیت محیط، فضاهای شهری، شهرهای جدید، تعاملات اجتماعی.

۱- مقدمه

در دنیای امروز که بیش از ۷۵ درصد مردم در شهرها زندگی می‌کنند، شهرهای جدید نقش عمده‌ای در برنامه‌ریزی شهری جهت اسکان جمعیت ایفا می‌کنند. شهرهای جدیدی که وقتی صحبت از آنها به میان می‌آید، ذهن انسان را به سوی آرمان-شهرهایی مطابق با ایده‌های بدیع شهرسازی چون شهرهایی زیبا، امن و به مثابه کانون‌های قوی اجتماعی سوق می‌دهند. اما گاه در واقعیت چنین شهرهایی وجود ندارد. برنامه‌ریزان و طراحان شهری توجه خود را صرفاً جهت رسیدن به اهداف و مقاصد کمی در برنامه‌ریزی شهرهای جدید معطوف کرده و ارتقای کیفی فضاهای شهری زیر سایه سنگین این برنامه‌ریزی کمی قرار گرفته است. در این میان قصور در ایجاد مطلوبیت کیفیت فضاهای عمومی شهری از مهم‌ترین مشکلاتی است که شهروندان به ویژه در شهرهای جدید با آن روبرو هستند. بخش عظیمی از زمان شهروندان در فضاهای شهری، در فاصله‌ی تردهای روزمره طی شده و از این رو در ایجاد حس تعلق به محیط زندگی بسیار تاثیرگذارند. بدیهی است که در صورتی که فضاهای شهری از کیفیت مطلوبی برخوردار نباشند، تاثیر سوئی بر جنبه‌های گوناگون زندگی شهری به ویژه حیات مدنی، تعاملات اجتماعی و سلامت روحی و جسمی شهروندان خواهند داشت.

مقاله‌ی حاضر با هدف قرار دادن فضاهای شهری در شهرهای جدید، از آنجا که عموماً در این شهرها وابستگی‌های اجتماعی به سبب تازه اسکان یافتن شهروندان در شهر محدود بوده و نیز مسائل و مشکلات به مرور زمان شناخته و در نتیجه مرتفع نگردیده‌اند و همچنین امکان وسیع دخالت کالبدی و اجتماعی در شهرهای جدید در مقایسه با شهرهای قدیمی و شکل یافته، پس از مروری بر مفاهیم اصلی پژوهش شامل فضای شهری، کیفیت محیط و رویکردهای مرتبط با آن و همچنین شهرهای جدید، به ارزیابی عوامل موثر بر افزایش کیفیت فضاهای شهری و به صورت موردی در شهر جدید پرنده در جنوب غربی استان تهران پرداخته و برمبنای نتایج حاصل، به ارائه راهکارهایی در جهت ارتقاء فضاهای یاد شده می‌پردازد.

۲- فضای شهری

فضای شهری مصنوعی است سازمان‌یافته، آراسته و واجد نظم به صورت بستری برای فعالیت‌ها و رفتارهای انسانی. انسان جزئی از فضاست و با ارزش و هنجارهای خود به این فضا معنی می‌بخشد. الگوهای روابط اجتماعی ثابت نبوده و یک فضا با جایگزین شدن رابطه اجتماعی خاص، چهره متفاوتی به خود می‌گیرد (پاکزاد، ۱۳۹۱). فضای شهری چیزی نیست جز فضای

زندگی روزمره شهروندان که هر روز به صورت آگاهانه یا ناآگاهانه در طول راه، از منزل تا محل کار ادراک می‌شود (پاکزاد، ۱۳۷۶: ۳۲).

یک فضای شهری می‌تواند متناسب با نیازهای زمانی و مکانی افراد جامعه، خصلت مطلوب یا نامطلوب پیدا کند (Golany, 1996). بسته به میزان همخوانی و هم‌نویایی کارکردی با اهداف مورد نظر، مقیاس و حجم روابط، تطابق و تناسب با نیازهای روزمره گروه‌های اجتماعی و همخوانی با کلیت ساختار شهر، فضای شهری می‌تواند از وجوه برجسته‌تری از نظام مطلوب بهره گیرد. فضاهای شهری نباید صرفاً به علت ایجاد تعادل میان فضاهای پر و خالی^۱ در بافت شهری مورد توجه قرار بگیرند؛ بلکه باید به ابعاد اجتماعی و عملکردهای آن نیز اهمیت ویژه‌ای داد (Mostaedi, 2002:11).

فضای شهری محصول نیروهای تاریخی و اجتماعی- فرهنگی جامعه بوده و شخصیت آن بیش از عوامل تکنولوژیکی و یا جغرافیایی و فیزیکی، ناشی از عناصر متغیر فضا شامل نظام فعالیت‌ها و عناصر پایدارتر فضا شامل ظرفیت مدنی جامعه شهری است که نیروهای اجتماعی و فرهنگی جامعه از طریق عواملی چون نظام نهادها، فرهنگ و پویا شهرنشینی این عناصر را پدید آورده و به وساطت گروه‌های اجتماعی و فعالیت آنها، فضای شهری را شکل می‌دهند (پارسی، ۱۳۸۱: ۴۷). همچنین کیفیت این فضاها در کیفیت زندگی مردم شهرها نقش موثری دارد (رفیعیانو همکاران، ۱۳۹۱: ۳۵). با توجه به تعاریف ارائه شده، می‌توان فضای شهری را فضایی مبین زندگی روزمره شهروندان که عموم افراد به آن دسترسی فیزیکی و بصری داشته و فعالیت‌های کارکردی و مراسمی که پیوند دهنده افراد جامعه است را در آن انجام می‌دهد، دانست. همچنین رویکرد این مقاله نسبت به قلمرو کالبدی فضاهای عمومی شهری، فضاهای عمومی خارجی (مانند میدان، خیابان، پارک) می‌باشد.

۳- کیفیت محیط

کیفیت واژه‌ای است که در تمامی رشته‌های هنری، علمی و صنعتی به شکل شهودی (درون ذهنی) درک و به صورت مستمر در چارچوب گفتمان حوزه‌های مزبور به کار برده می‌شود. با این وجود، تلاش برای درک کامل معنای این واژه، تلاشی ساده و آسان نیست. دشواری این امر نه به واسطه معنای شهودی واژه (که به سادگی قابل وصف است) بلکه از سرشت متکثر و چندگانه آن سرچشمه می‌گیرد. کیفیت مفهومی دو وجهی است، یعنی

¹ Solid and Void

مفهومی است روشن و واضح، ولی در عین حال چندپهلوی؛ مفهومی است قابل فهم ولی در عین حال فرار که به راحتی تن به تعریف شدن نمی‌دهد. به عبارت دیگر هنگامی که این واژه در مورد کیفیت‌هایی ملموس چون سختی، نرمی، سرعت و غیره به کار گرفته می‌شود، مفهومی روشن و قابل فهم دارد، لکن زمانی که در مورد کیفیت‌های غیرملموسی چون زیبایی، شکوه، تاثیرگذار و غیره استفاده می‌شود، به مفهومی فرار و چندپهلوی مبدل می‌شود. گستردگی ابعاد و جوانب هردو حالت مورد اشاره باعث گردیده مفهوم کیفیت به مفهومی نسبی که واجد معنایی فراتر و متفادت با معنای بدیهی و معمول آن است، تبدیل شود (گلکار، ۱۳۸۰: ۴).

معنای لغوی واژه کیفیت در فرهنگ عمید، چگونگی، چونی، صفت و حالت چیزی عنوان شده است (عمید، ۱۳۶۳: ۱۰۲۷). این واژه در زبان انگلیسی به معنای چیزی است که یک شخص، شیء و یا فکر داشته و موجب خاص و جالب شدن آن‌ها می‌گردد (Longman, 2007: 680).

جهانشاه پاکزاد تعریف دیگری در ارتباط با کیفیت با تاکید بر جزء کیفیت‌ها ارائه می‌کند. از دید وی منظور از کیفیت از طرفی خاصیت‌ها و ویژگی‌های اصلی یک چیز است (برای نمونه سکون و دل‌بازی در یک میدان) و از طرف دیگر کیفیت، کلیت و سیستمی از جزء کیفیت‌هایی است که یک چیز را به وجود آورده‌اند (برای نمونه تناسب، رنگ و میزان محصوریت در میدان مثال قبل). به همین خاطر می‌توان یک بار با دیدگاهی کل‌نگرانه، ویژگی‌های اساسی و ماهوی یک چیز را بررسی نمود و بار دیگر از دیدگاهی جزءنگرانه تک تک کیفیت‌ها (جزء کیفیت‌ها) را مورد توجه قرار داد (پاکزاد، ۱۳۸۹، ب: ۱۰۶).

بررسی نظریه‌های گوناگون طراحی شهری در ارتباط با کیفیت، نقاط و تعاریف مشابه را از دید اندیشمندان مختلف آشکار می‌سازد. بر اساس مدل مکان پایدار **کورث گلکار**، از ترکیب ابعاد چهارگانه محیط شامل کالبد، فعالیت، تصورات و اکوسیستم، سه مولفه کیفیت عملکردی، کیفیت تجربی - زیباشناختی و کیفیت زیست محیطی به مثابه نیروهای شکل‌دهنده کیفیت کلی طراحی شهری یک مکان استنتاج می‌شوند (گلکار، ۱۳۸۰: ۵۴-۵۵).

مولفه عملکردی کیفیت طراحی شهری از یک سو در برگیرنده تامین حرکت و دسترسی سهل و مناسب پیاده‌ها و سواره‌ها به مراکز جاذب شهری بوده و از سوی دیگر، دربرگیرنده عملکردهای دیگر چون تفریح غیر فعال، تماشای مردم و مراسم گوناگون و مانند آن بوده تا ضامن سرزندگی و غنای تجربه فضایی شهر گردند. مولفه تجربی - زیباشناختی کیفیت طراحی شهری به دریافت‌های ادراکی، شناختی و ترجیحات محیطی افراد در قبال فضاهای شهری سر و

کار دارد. در نهایت مولفه زیست محیطی کیفیت طراحی شهری در بعد خرد آن دربرگیرنده مقولاتی چون تنظیم اقلیم خرد فضاهای شهری (چون آفتاب، جریان باد، سایه‌گیری) و در بعد کلان، دغدغه پایداری زیست محیطی را داشته و با کیفیت تعادل مبتنی بر بوم‌شناسی محیط شهری و چگونگی استفاده از محیط طبیعی ارتباط دارد (همان: ۵۵).

وی براساس همین مدل، مجموعه نظریات اندیشمندان و موسسات مرتبط با حوزه طراحی شهری را جمع‌بندی نموده که جدول شماره ۱ بیانگر آن است.

جدول شماره ۱: دسته‌بندی مولفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری بر اساس مدل مکان پایدار

مولفه زیست محیطی	مولفه تجربی - زیباشناختی	مولفه عملکردی	نظریه
-	توجه به عنصر خیابان، امکان اختلاط اجتماعی، غنای فعالیت-ها، انعطاف پذیری	اولویت نظم فعالیت‌ها بر نظم بصری، کاربری مختلط، نفوذ پذیری، امکان نظارت و مراقبت، تنوع و غنای فعالیت‌ها	جین جکوبز (۱۹۶۱)، مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا
سرزندگی (بیولوژیک)	سرزندگی (اجتماعی)، معنی	سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، کارایی، عدالت	کوین لینچ (۱۹۸۱)، تئوری شکل خوب شهر
توجه به پیوندهای بومی - منطقه‌ای	قرائت پذیری محیط، آزادی انتخاب، فرم‌های شهری متباین، امکان زندگی اجتماعی، به گوش رسیدن آوای گذشته	-	ویولیچ (۱۹۸۳)، قرائت شهری و طراحی مکان‌های کوچک شهری
کارایی از نظر مصرف انرژی، به حداقل رساندن آلودگی‌ها، پشتیبانی از اکوسیستم‌ها	نفوذ پذیری (بصری)، تنوع (فرم‌ها)، خوانایی، انعطاف پذیری، سازگاری بصری، غنا، امکان شخصی سازی	نفوذ پذیری (فیزیکی)، تنوع (فعالیت‌ها)، انعطاف پذیری	یان بنتلی و دیگران (۱۹۸۵)، محیط‌های پاسخده و یان بنتلی (۱۹۹۰)، طراحی شهری اکولوژیک
-	محسوریت فضاها، پیوستگی لبه‌ها، کنترل محورهای دید و پرسپکتیوه، امتزاج فضای درون و بیرون	حفظ تسلسل حرکت (ارتباطات)	راجر ترانسیک (۱۹۸۶)، یافتن فضای گمشده
توجه به بستر طبیعی محیط	حفاظت تاریخی و مرمت شهری، سرزندگی و تنوع استفاده‌ها، محیط‌های فرهنگی، ارزش‌های معمارانه	طراحی برای پیاده‌ها، تنوع استفاده و کاربری‌ها	کولمن (۱۹۸۷)، فرصت-هایی برای نوآوری در آموزش طراحی شهری
-	سرزندگی، هویت و کنترل،	دسترسی به فرصت‌ها، خودانکایی	آلن جکوبز و داندل اپلیارد

	اصالت و معنی، زندگی جمعی	شهری، محیطی برای همه	(۱۹۸۷)، به سوی یک مانیفست طراحی شهری
-	ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دید و منظر، مقیاس انسانی (پیاده)	-	مایکل ساوت ورت (۱۹۸۹)، تئوری و عمل طراحی شهری معاصر
مسئولیت پذیری اکولوژیک	مقیاس انسانی، هسته (تمرکز)، منظر خیابان، تنوع، استفاده از واژگان طراحانه	پیاده گرایی، فضاهای باز، کاربری مختلط، نگهداری و تغییر دائمی	نلسن (۱۹۹۴)، چشم- اندازهایی برای رویای آمریکایی نوین
توسعه پایداری با توجه به محیط های طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کارایی و عدالت محیطی	توجه به بافت و کارکتر محلی، قابلیت رویت	کارایی و عدالت عملکردی، یکپارچگی و همکاری، دسترسی	سمینار ملی طراحی شهری در استرالیا (۱۹۹۶)
سر و صدا، بو، اقلیم خرد، منظر طبیعی	ادراک همگانی، ارزیابی های کیفی، عملکردها و جاذبه های ادراک شده، تداعی معانی فرهنگی، خوانایی، منظر عینی شهر، فرم مصنوع، منظر کف	کاربری زمین قطعات مجاور، جریان حرکت پیاده، الگوهای رفتاری، جریان حرکت سواره، نفوذ پذیری	پانتر و کارمونا (۱۹۹۷)، بعد طراحانه برنامه ریزی
ساختمان های پایداری، مسئولیت پذیری زیست محیطی	توجه با سایت و قرارگاه، زمینه، مقیاس و شخصیت	عرصه همگانی و رعایت سلسله مراتب آن، دسترسی و نفوذ پذیری، بهینه سازی کاربری زمین و تراکم، اختلاط شکل های مختلف	نیروی ویژه مسایل شهری (به سرپرستی ریچارد راجرز) (۱۹۹۹)، به سوی یک رنسانس شهری
-	سرزندگی، هماهنگی با بستر موجود، تنوع، مقیاس انسانی، امکان شخصی سازی، خوانایی، غنا	نفوذ پذیری، انعطاف پذیری، رشد و تحول سنجیده و کنترل شده	برایان گودی (۱۹۹۳)، دو آقا در ورونا: کیفیت های طراحی شهری
آسایش اقلیمی پیادها	مقیاس انسانی و فشردگی بافت، ساختار، خوانایی و هویت، غنا بصری، فضاهای همگانی و فضاهای خاص	پاکیزگی و ایمنی، مدیریت شهری، کاربری و فعالیت های مختلط، راحتی حرکت پیاده و تحرک عمومی	کمیته مشورتی برنامه ریزی لندن (۱۹۹۳)، کیفیت محیط شهری لندن
طراحی ارگانیک	تنوع، تمرکز، مقیاس مناسب، روابط خلاقانه	دموکراسی، نفوذ پذیری، امنیت، اقتصاد و ابزار آن، مشورت و مشارکت استفاده کنندگان، انعطاف پذیری	هاتن و هانتز (۱۹۹۴)، شهرهای پایدار

<p>آسایش اقلیمی پیاده ها</p>	<p>توجه به مکان‌ها پیش از ساختمان‌ها، فراگرفتن از گذشته و احترام به بافت موجود، مقیاس انسانی، خوانایی</p>	<p>کاربری مختلط، توجه به نیاز همه گروه‌ها، انعطاف پذیری و انطباق پذیری، رشد و تغییرات تدریجی، توجه به پیاده‌ها</p>	<p>فرانسیس تیبالدز (۱۹۸۸)، برنامه‌ریزی و طراحی شهری: دستور کاری جدید؛ (۱۹۹۰)، طراحی و ارزیابی کدهای طراحی شهری؛ (۱۹۹۰)، طراحی شهری: عرصه عمومی در برابر عرصه خصوصی، (۱۹۹۲)</p>
<p>آسایش اقلیمی</p>	<p>نظم شامل انسجام؛ وضوح؛ پیوستگی، هویت شامل کنتون؛ وحدت؛ شخصیت، جذابیت شامل مقیاس؛ تناسب بصری- عملکردی؛ سرزندگی</p>	<p>عملکرد شامل دسترسی و ارتباط، تنوع کاربری‌های، امنیت</p>	<p>گرین (۱۹۹۲)، شکل شهر</p>
<p>توجه و استفاده از بستر طبیعی محیط</p>	<p>کیفیت اعلا (کمال) در طراحی شهری و معماری، ارتباط طرح‌ها با جهان معاصر، تحکیم پیوند با گذشته</p>	<p>توزیع گسترده منافع میان جامعه، پاسخگویی به ویژگی‌ها و نیازهای محلی، انعطاف طرح- ها برای پذیرش و انطباق با تغییرات مداوم</p>	<p>نیروی ویژه طراحی شهری نخست وزیر (۱۹۹۴)، طراحی شهری در استرالیا</p>
<p>منظر طبیعی زمین: اکولوژی و عوارض طبیعی</p>	<p>شخصیت و هویت، تداوم و محسوریت، خوانایی، استخوان‌بندی فضایی شهری، دانه بندی شهری (الگوی چیدمان خیابان‌ها، بلوک‌ها، قطعات و ساختمان- ها)، منظر طبیعی زمین، مقیاس: ارتفاع و توده، نما: مصالح و جزئیات</p>	<p>کیفیت عرصه همگانی (امن و مناسب برای همه)، سهولت حرکت، انطباق پذیری، تنوع و امکان انتخاب، تراکم و اختلاط کاربری‌ها</p>	<p>دپارتمان محیط، حمل و نقل و مناطق بریتانیا (۲۰۰۰)، توسط طراحی</p>

ماخذ^۱: گلکار، ۱۳۸۰، ص.ص. ۶۰- ۵۶

^۱ منابع اصلی در فهرست مراجع آورده شده‌اند.

۴- شهرهای جدید در ایران

شهر جدید به مفهوم امروزی آن عمدتاً حاصل انقلاب صنعتی و بازتاب فضایی آن در شهرها بوده است. به بیان دیگر، انقلاب صنعتی و پیامدهای ناشی از آن، گسترش شهرنشینی و رشد شتابان شهرها را به دنبال داشته و شهرهای بزرگ در گذر از تحولات عصر صنعت و توسعه سرمایه داری با مشکلات حادی مواجه شده‌اند (زیاری، ۱۳۷۶: ۹۷). در پاسخ به این مشکلات ابتدا طرح باغ-شهرها از طرف ابنرز هوارد برای شهر لندن که دچار مشکلات عصر صنعت بود، پیشنهاد شد. مبانی نظریه هوارد بر سامان دهی فضایی لندن و شهرهای بزرگ، ارائه مسکن، اسکان شاغلان بخش صنعت، حد متناسب اندازه جمعیت شهر با مساحت آن، اشتغال و خودکفا بودن است (ام ویلر و بیتلی، ۱۳۸۴: ۷). با اتکا بر نظریه یاد شده در بستر تحولات اقتصادی-اجتماعی زمان، نظریه شهرک های اقماری و سپس نظریه شهرهای جدید پدید آمد (زیاری، ۱۳۷۶: ۹۷). در سه دهه اخیر، راهبرد ایجاد شهرهای جدید از طرف دولت‌ها به ویژه در اروپا و امریکا توجه خاصی را به خود معطوف کرده به طوری که در این کشورها، شهرهای جدید تحت مقررات قانونی و مدیریتی خاصی و با دسترسی وسیع به منابع مالی عمومی شکل گرفته و توسعه یافته‌اند (Sudarkis, 2005: 377).

افزایش جمعیت کلان-شهرهای کشور، توسعه کالبدی این شهرها را در مسیری غیر معقول قرار داده (تیموری و کیوان، ۱۳۹۱: ۱۱۰) که در این میان نقش شهرهای جدید در تدوین سیاست‌های ملی شهرنشینی در راستای متوازن سازی استقرار جمعیت شهری غیرقابل انکار است. تأثیرات این شهرها در راستای تمرکززدایی و حل معضلات شهرهای بزرگ، چه به لحاظ کمی و چه کیفی، از اهمیت زیادی برخوردار است. هماهنگی و حفظ سازمان کالبدی منطقه‌ای، جلوگیری از توسعه‌های بی‌رویه و ناموزون شهری، برنامه‌ریزی اصولی جهت ایجاد تاسیسات زیربنایی، ایجاد امکانات سکونت مناسب در مجاورت مراکز عمده اشتغال و ایجاد امکانات و تاسیسات زیربنایی با سیستم خودگردان و بدون اتکا به منابع دولتی از جمله مهم‌ترین تأثیرات مثبت شهرهای جدید هستند. با این حال در سایه چنین موفقیت‌هایی، کارشناسان شهری کشور معتقدند سیاست‌های شهرهای جدید در ایران در رسیدن به اهداف خود ناکام مانده و نتوانسته نقش خود را در نظام شهرنشینی کشور ایفا کند. در ایجاد شهرهای جدید صرف نظر از اهداف کمی مانند تعداد واحدهای مسکونی، مساحت شهر و جمعیت مورد انتظار، اهداف کیفی نیز مطرح بوده که مهم‌ترین آنها عبارتند از پرهیز از خوابگاهی شدن شهرهای جدید از طریق تامین اشتغال برای ساکنان و تامین خدمات اولیه و ثانویه به منظور پرهیز از تردد

شهروندان به شهر مادر یا شهرهای دیگر، تامین امنیت نسبی از طریق ایجاد نهادهای لازم، همچنین سرعت در ساخت و ساز و رسیدن به حدنصاب جمعیتی، ایجاد یک محیط اجتماعی مطلوب از طریق جذب اقشار اجتماعی گوناگون، ایجاد فضاهای سبز مناسب و انتخاب مصالح ساختمانی متناسب با منطقه شهری.

۴-۱- شهر جدید پرند

شهر جدید پرند در ۴۵ کیلومتری جنوب غربی شهر تهران و ۱۰ کیلومتری رباط کریم و در مسیر شریان‌های مهمی چون آزاد راه و جاده تهران- ساوه و راه آهن سراسری تهران- جنوب قرار گرفته است با توجه به وضعیت کمی و کیفی کارکردهای مختلف شهر، از آنجا که طرح توسعه و عمران محاسبه سطوح و تحصیل کاربری‌ها را برای یک شهر جدید در نظر گرفته است، بنابراین استاندارد سطوح و کاربری‌های مورد نیاز به منظور تامین مایحتاج جمعیت ۸۰۵۰۰ نفر در سلسله مراتب عملکرد خدماتی زیرمحل، ناحیه، شهر و فراشهری در نظر گرفته شده است. در طرح‌های آماده سازی نیز این سطوح تدقیق یافته و با نسبت جمعیت مطابقت داده شده است. در این زمینه حداکثر شعاع دسترسی برای خدمات محله ۳۰۰ متر و برای خدمات ناحیه ۷۰۰ متر منظور شده است. جهت شیب این شهر از شمال غربی به جنوب شرقی بوده و اقلیم آن نیز متأثر از کویر و بادهای غربی می‌باشد. ارتفاعات شمال شهر پرند و اراضی پست و سیلابی شور در جنوب شهر به عنوان عوامل محدود کننده طبیعی و نیز استقرار اراضی فرودگاه بین‌المللی امام خمینی در شرق، وجود شبکه‌های تاسیساتی و نیز راه‌های ارتباطی در همین بخش مهم ترین موانع توسعه شهر محسوب شده و در مقابل، اراضی باز و بایر غرب و شمال غرب به عنوان جهات توسعه آتی شهر منظور شده‌اند (مهندسین مشاور امکو ایران، ۱۳۸۴).

۵- چارچوب نظری و روش شناسی تحقیق

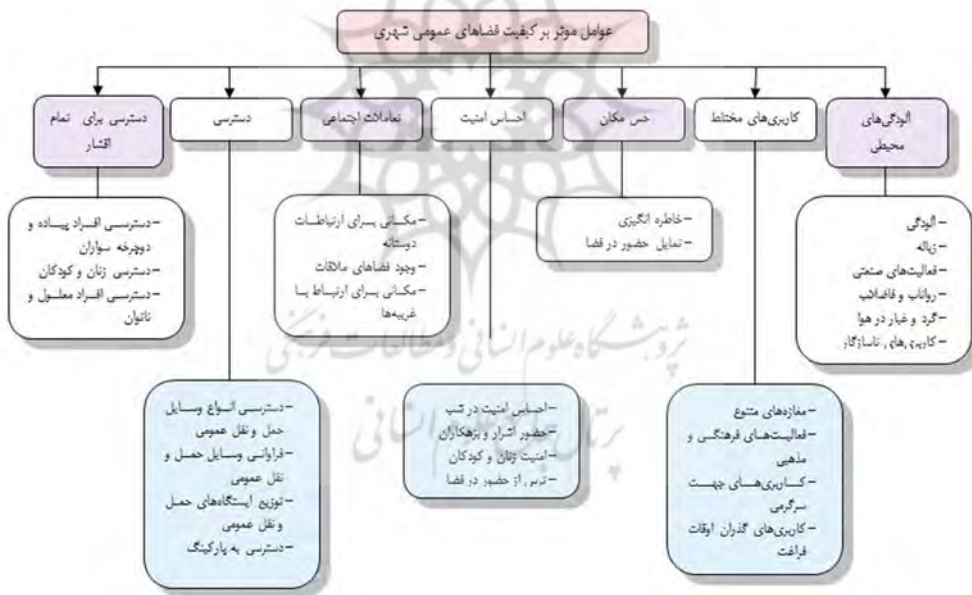
به منظور تبیین و تدقیق چارچوب نظری پژوهش حاضر، با توجه به مولفه‌های کیفیت فضاهای عمومی، معیارهای دسترسی، دسترسی پذیری برای تمام گروه‌ها، احساس امنیت، برقراری تعاملات اجتماعی، حس مکان، کاربری‌های مختلط و آلودگی‌های محیطی، جهت بررسی کیفیت فضاهای عمومی شهری در شهر جدید پرند انتخاب شده‌اند (نمودار شماره ۱). تحقیق حاضر، پژوهشی کاربردی بوده که سعی در آزمون مولفه‌های موثر بر کیفیت فضاهای عمومی در شهرهای جدید و ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی شهری در شهر جدید پرند و

همچنین راهکارهایی برای بهبود کیفیت فضاهای یاد شده دارد. از سوی دیگر با توجه به ماهیت داده‌های مورد نیاز، از روش تحقیق توصیفی استفاده شده است. در این پژوهش، روش همبستگی که یک روش آماری برای اندازه‌گیری میزان ارتباط بین دو متغیر است، جهت اثبات فرضیه‌ها به کار برده می‌شود. مطالعات همبستگی در صدد آزمون فرضیات زیر هستند:

۱. بین کیفیت محیط و قابلیت ایجاد تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری رابطه معناداری وجود دارد.

۲. بین دسترسی‌پذیری فضاهای عمومی شهری در شهرهای جدید و میزان کیفیت محیط ادراکی از دیدگاه ساکنان آن رابطه معناداری وجود دارد.

۳. خصوصیات شخصی مخاطبان تحقیق (مانند سن، میزان تحصیلات و جنسیت) بر میزان ادراک آن‌ها از کیفیت محیط فضاهای عمومی شهرهای جدید مؤثر است.

نمودار شماره ۱: مدل تجربی بررسی فضاهای عمومی شهری

ماخذ: نگارندگان

تعاریف کلی از معیارهای پژوهش نیز در جدول شماره ۲ آورده شده‌اند.

جدول شماره ۲: تعاریف کلی از معیارهای موثر بر کیفیت فضاهای عمومی

معيار	تعريف
دسترسى پذيرى	دسترسى مى‌تواند در قالب رفت و آمد (حمل و نقل) مطرح شود. محيط‌هاى غيرقابل دسترسى هستند كه دسترسى به آنها صرفاً از طريق اتومبيل شخصى باشد. بنابراین بايد دسترسى افرادى كه وابسته به وسائل حمل و نقل عمومى هستند را مورد توجه قرار داد.
دسترسى براى اقشار	در يك فضاى عمومى حقوق گروه‌هاى اجتماعى چون معلولان، زنان و سالمندان را براى استفاده از فضا مى‌بايد مورد نظر قرار گيرد.
احساس امنيت	كمبود امنيت، در معرض خطر بودن، ترس از قربانى شدن، استفاده از فضاهاى عمومى را مورد تهديد قرار مى‌دهد. حس اطمینان و امنيت، پيش نيازى براى يك فضاى عمومى موفق محسوب مى‌شود.
تعاملات اجتماعى	يکى از مهم ترين ابعاد و ويژگى‌هاى فضاهاى عمومى، ايجاد فرصت‌هاى لازم براى تعاملات اجتماعى مى‌باشد. هنگامى كه مردم با ساير افراد جامعه تعامل برقرار مى‌کنند، رابطه قوى تری با مکان و جامعه خود شکل مى‌گیرد.
حس مکان	طبیعی‌ترین و خودجوش‌ترین اتصال بین انسان و مکان كه عموماً با حس تعلق و دلبستگی به يك مکان عجین مى‌شود.
كاربرى‌هاى مختلط	پيش نياز ايجاد فضاهاى عمومى زنده، استقرار و تمرکز عملکردها و كاربرى‌هاى گوناگون است.
آلودگى‌هاى محيط	ايجاد محيطى عارى از هرگونه آلودگى (زباله، فاضلاب، گرد و غبار، سرو صداى آزاردهنده و بوى بد).

مأخذ: نگارندگان

صرف نظر از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای، آمارهای رسمی (مرکز آمار ایران، مطالعات مهندسين مشاور شهرسازى) و برداشت‌هاى ميدانى، از تکنیک پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. روايى پرسشنامه به کمک آلفای کرونباخ ۰/۷۳ و قابل قبول تعیین شد. با توجه به نامحدود بودن جامعه آماری یعنی کلیه افراد استفاده کننده از فضاهای عمومی شهر، حجم نمونه ۳۶۵ نفر در نظر گرفته شد که نتایج حاصل در نرم افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت. به صورت خلاصه جهت ارزیابی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون اسمیرنوف

کولموگروف، بررسی وضعیت کیفیت فضاهای عمومی در معیارها از آزمون تک نمونه‌ای T، وزن‌دهی معیارها و سنجش میزان کیفیت فضاهای عمومی از روش تحلیل عاملی اکتشافی، بررسی همبستگی بین معیارها و کیفیت محیط از ضریب همبستگی پیرسون، رتبه‌بندی معیارها از دیدگاه پرسش‌شوندگان از آزمون فریدمن و در نهایت بررسی تاثیر خصوصیات شخصی پرسش‌شوندگان بر میزان درک کیفیت فضاهای عمومی از آزمون کای دو استفاده گردیده است.

۶- تحلیل داده‌ها

همان‌گونه که اشاره شد، تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر به کمک ۶ آزمون انجام گرفته که به فرآیند و نتایج آن‌ها پس از معرفی پرسشنامه و نیز بررسی آمار توصیفی، در بخش آمار استنباطی اشاره می‌شود.

پرسشنامه: پرسشنامه این پژوهش بر مبنای طیف لیکرت تهیه شده که در آن گویه‌های مرتبط با شاخص‌های پژوهش بر اساس نظر پرسش‌شوندگان سطوح بسیار مطلوب، مطلوب، معمولی، کم و بسیار کم مورد سنجش قرار می‌گیرند. گویه‌های یاد شده در جدول شماره ۳ آورده شده‌اند.

آمار توصیفی: در بحث آمار توصیفی معیارهای گرایش به مرکز مانند میانگین و نیز فراوانی‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. بر این اساس، پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه از لحاظ جنسیت ۷۱ درصد (معادل ۲۵۸ نفر) مرد و ۲۹ درصد (معادل ۱۰۷ نفر) زن بوده‌اند. از نظر سطح تحصیلات ۶۹ نفر یا ۱۹ درصد در مقطع زیردیپلم، ۱۶۲ نفر یا ۴۴ درصد در مقطع دیپلم، ۵۶ نفر یا ۱۵ درصد در مقطع فوق دیپلم، ۷۰ نفر یا ۱۹ درصد در مقطع لیسانس و ۸ نفر یا ۲ درصد از پاسخ‌دهندگان در مقطع فوق لیسانس قرار داشته‌اند. از مجموع ۳۶۵ نفر پاسخ‌دهنده، بیش‌ترین تعداد با ۲۲۶ نفر (۶۲ درصد) در بازه سنی ۲۰-۳۵ سال و کم‌ترین تعداد با ۱۰ نفر (۳ درصد) در بازه سنی کم‌تر از ۲۰ سال بوده‌اند. همچنین نسبت افراد متأهل ۷۰ درصد معادل ۲۵۵ نفر بوده است. از نظر سابقه سکونت نیز از میان ۳۶۵ پاسخ‌دهنده، ۱۱ نفر (۳ درصد) کم‌تر از یک سال، ۱۶۹ نفر (۴۶ درصد) بین ۱-۳ سال، ۱۳۳ نفر (۳۶ درصد) بین ۴-۶ سال، ۴۸ نفر (۱۳ درصد) بین ۷-۹ سال و ۴ نفر (۱ درصد) بیش‌تر از ۹ سال در شهر ساکن بوده‌اند.

جدول شماره ۳: گویه‌های مطرح در پرسشنامه و تناظر آن‌ها با شاخص‌های پژوهش

شاخص	گویه
دسترسی پذیری	۱- دسترسی به انواع وسایل حمل و نقل عمومی (اتوبوس، تاکسی و مترو) در این فضا ^۱ چگونه است؟ ۲- آیا فراوانی وسایل حمل و نقل عمومی مناسب با نیاز استفاده کنندگان از این فضا می‌باشد؟ ۳- توزیع ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی در این فضا را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ ۴- دسترسی به پارکینگ یا زمین‌های پارکینگ را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
دسترسی برای اقشار	۵- دسترسی افراد پیاده و دوچرخه سواران به این خیابان را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ ۶- تا چه حد با این جمله موافق‌اید: زنان و کودکان به راحتی در این فضا حضور می‌یابند؟ ۷- آیا افراد معلول و ناتوان به راحتی در این فضا حضور می‌یابند؟
احساس امنیت	۸- این فضا برای استفاده در شب تا چه حد امن می‌باشد؟ ۹- آیا افراد شرور و بزهکار به راحتی در این فضا دیده می‌شوند؟ ۱۰- آیا این فضا برای حضور زنان و کودکان امن می‌باشد؟ ۱۱- آیا حضور در این فضا موجب ترس و وحشت در شما می‌شود؟
تعاملات اجتماعی	۱۲- این خیابان را به عنوان مکانی برای قرار ملاقات با دوستان چگونه ارزیابی می‌کنید؟ ۱۳- آیا فضاهای شاد و سرزنده مانند کافه‌ها یا کافی شاپ‌ها جهت ملاقات با دوستان در این فضا وجود دارد؟ ۱۴- آیا به راحتی می‌توان در این فضا با افراد ارتباط برقرار کرد؟
حس مکان	۱۵- تا چه حد نشانه‌ها و مکان‌های موجود در این خیابان برای شما یادآور خاطرات هستند؟ ۱۶- تا چه حد با این جمله موافق‌اید: من از روی میل و رغبت می‌خواهم در این فضا حضور داشته باشم.
کاربری‌های مختلط	۱۷- تا چه حد می‌توان انواع مغازه‌ها را در این خیابان یافت؟ ۱۸- تا چه حد فعالیت‌ها و مراسم مذهبی و فرهنگی در این خیابان برگزار می‌شود؟ ۱۹- آیا فعالیت‌های سرگرمی و خدماتی (شهربازی، تفریح گاه و سینما) در این فضا وجود دارد؟ ۲۰- آیا فضاهای مناسب جهت گذران اوقات فراغت مانند کتابخانه و پارک در این فضا وجود دارد؟
آلودگی‌های محیط	۲۱- تا چه حد از آلودگی ناشی از زباله و آشغال احساس ناراحتی می‌کنید؟ ۲۲- تا چه حد از آلودگی ناشی از فعالیت‌های صنعتی احساس ناراحتی می‌کنید؟ ۲۳- تا چه حد از آلودگی ناشی از رواناب و فاضلاب جوی‌ها احساس ناراحتی می‌کنید؟ ۲۴- تا چه حد از آلودگی ناشی از گرد و غبار در هوا احساس ناراحتی می‌کنید؟ ۲۵- تا چه حد از آلودگی ناشی از کاربری‌های ناسازگار احساس ناراحتی می‌کنید؟

مأخذ: نگارندگان

^۱ پرسشنامه‌ها در فضاهای عمومی فاز ۲ شهر جدید پرند توزیع شده‌اند.

آمار استنباطی:

آزمون اسمیرنوف کولموگروف (توزیع داده‌ها): این آزمون برای گرفتن مجوز لازم جهت استفاده از ضریب همبستگی پیرسون بر متغیرهای مستقل و وابسته اعمال می‌گردد تا نرمال بودن اطلاعات اثبات گردد. جدول شماره ۴ بیانگر نتایج آزمون یاد شده بر متغیرهای کیفیت فضاهای عمومی است.

جدول شماره ۴: آزمون کولموگروف اسمیرنوف متغیرهای کیفیت فضاهای عمومی

سطح معناداری	آماره آزمون	پارامترهای توزیع نرمال		تعداد	معیار
		انحراف معیار	میانگین		
۰.۰۰۰	۴.۰۵۲	۰.۶۸۲۰۸	۲.۸۵۱۶	۳۶۵	دسترسی پذیری
۰.۰۰۰	۴.۳۵۷	۰.۶۱۲۴۱	۳.۱۸۲۱	۳۶۵	دسترسی برای اقشار
۰.۰۴۰	۱.۳۹۸	۰.۸۹۰۴۴	۳.۰۵۱۵	۳۶۵	احساس امنیت
۰.۰۰۰	۱.۲۷۸	۰.۷۱۲۰۵	۲.۵۸۴۲	۳۶۵	تعاملات اجتماعی
۰.۰۳۹	۱.۲۲۶	۰.۹۵۵۶۳	۲.۵۷۷۳	۳۶۵	حس مکان
۰.۰۰۰	۳.۲۹۴	۰.۵۸۰۱۹	۲.۳۳۵۹	۳۶۵	کاربری‌های مختلط
۰.۰۰۰	۲.۱۷۰	۰.۶۶۴۹۷	۳.۳۷۳۲	۳۶۵	آلودگی‌های محیط

مأخذ: نگارندگان

با توجه به کم تر بودن سطح معناداری تمامی متغیرها کم تر از ۰.۰۵، بنابراین تمامی متغیرها دارای توزیع نرمال هستند.

آزمون تک نمونه‌ای T: برای به دست آوردن میزان کیفیت فضاهای عمومی در هریک از معیارهای سازنده آن، از آزمون تک نمونه‌ای T استفاده شد. بنابر نتایج این آزمون مشخص گردید که میزان رضایت‌مندی اکثر مخاطبان تحقیق از معیارهای انتخابی سنجش کیفیت فضاهای عمومی، متوسط بوده است. در این میان، بالاترین سطح رضایت‌مندی مخاطبان مربوط به آلودگی‌های محیطی و دسترسی برای تمام اقشار اجتماعی می‌باشد. همچنین

استفاده‌کنندگان از فضاهای عمومی شهر جدید پرند از میزان کاربری‌های مختلط فضاهای عمومی، حس مکان و برقراری تعاملات اجتماعی کم‌ترین رضایت را داشته‌اند.

روش تحلیل عاملی اکتشافی: به منظور استخراج ضریب اهمیت داده‌ها از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. با توجه به آنکه نتیجه تحلیل عاملی روی ۷ معیار موثر بر کیفیت فضاهای عمومی در شهر جدید پرند، ۳ عامل به عنوان اصلی شناسایی شده‌اند. در حالی که متغیرهای دسترسی پذیری و دسترسی برای تمام اقشار تنها روی عامل شماره ۲ دارای بار عاملی بیش تری هستند، متغیرهای احساس امنیت و آلودگی‌های محیطی روی عامل شماره ۳ دارای بار عاملی بیش تری هستند. همچنین بار عاملی متغیرهای تعاملات اجتماعی، حس مکان و کاربری‌های مختلط روی عامل شماره ۱ بیش تر است. در جدول شماره ۵ بار و امتیاز عاملی متغیرها نشان داده شده است. با توجه به مقایسه نمره عامل‌ها، عامل دوم شامل معیارهای دسترسی‌پذیری و دسترسی برای تمام اقشار، به عنوان مهم‌ترین عامل در کیفیت فضاهای عمومی شهر پرند تعیین می‌گردد.

جدول شماره ۵: بار و امتیاز عاملی متغیرهای کیفیت فضاهای عمومی

عامل	معیار	بار عاملی	امتیاز عامل
۱	تعاملات اجتماعی	۰.۶۹۸	۰.۶۹
	حس مکان	۰.۷۹۱	
	کاربری‌های مختلط	۰.۵۷۱	
۲	دسترسی‌پذیری	۰.۷۶۳	۰.۷۹۴
	دسترسی برای اقشار	۰.۸۵۲	
۳	احساس امنیت	۰.۵۶۸	۰.۷۰۹
	آلودگی‌های محیط	۰.۸۵۰	

مأخذ: نگارندگان

آزمون پیرسون: ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته و تعیین سطح معناداری میان متغیرها مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۶ آورده شده است.

جدول شماره ۶: همبستگی بین معیارهای سازنده کیفیت فضاهای عمومی

معیار	سطح اطمینان	دسترسی پذیری	دسترسی برای اقشار	احساس امنیت	تعاملات اجتماعی	حس مکان	کاربری-های مختلط	آلودگی-های محیطی
دسترسی پذیری	بدون رابطه	۱	*	*	*	*	*	*
	%۹۵							
	%۹۹							
دسترسی برای اقشار	بدون رابطه	۱	*	*	*	*	*	*
	%۹۵							
	%۹۹							
احساس امنیت	بدون رابطه	*	*	۱	*	*	*	*
	%۹۵							
	%۹۹							
تعاملات اجتماعی	بدون رابطه	*	*	*	۱	*	*	*
	%۹۵							
	%۹۹							
حس مکان	بدون رابطه	*	*	*	*	۱	*	*
	%۹۵							
	%۹۹							
کاربری-های	بدون رابطه			*	*		۱	*

		*			*	*	٪۹۵	مختلط
							٪۹۹	
۱	*		*		*		بدون رابطه	آلودگی- های محیطی
		*					٪۹۵	
				*		*	٪۹۹	

ماخذ: نگارندگان

برای آزمون فرضیه‌های ۱ و ۲ نیز از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. با مروری بر فرضیه ۱، به نظر می‌رسد بین کیفیت محیط و قابلیت ایجاد تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری رابطه معناداری وجود دارد، ارتباط بین متغیرهای تعاملات اجتماعی و کیفیت محیطی مورد بررسی قرار گرفت که در این رابطه ضریب ۰.۵۹۴ بیانگر همبستگی شدید و مستقیم میان متغیرهای یاد شده است. به طوری که افزایش تعاملات اجتماعی موجب ارتقای کیفیت محیط می‌شود. با توجه به آنکه سطح معناداری آزمون ضریب همبستگی (۰.۰۰۰) کم تر از سطح معناداری آزمون (۰.۰۵) می‌باشد، بنابراین فرضیه اثبات می‌گردد.

فرضیه ۲ پژوهش، به نظر می‌رسد بین دسترسی‌پذیری فضاهای عمومی شهری در شهرهای جدید و میزان کیفیت محیط ادراکی از دیدگاه ساکنان آن رابطه معناداری وجود دارد، نیز به روش مشابه مورد سنجش قرار گرفت. در این زمینه نیز با به دست آمدن ضریب همبستگی ۰.۶۱۴ رابطه میان متغیرهای دسترسی و کیفیت محیط، به شدت تأیید گردید. به بیان دیگر فرضیه دوم اثبات شد.

- آزمون فریدمن

اولویت‌بندی معیارها از دید پرسش شونده‌گان به کمک آزمون فریدمن انجام می‌شوند. پس از تأیید فرضیه امکان اولویت‌بندی متغیرهای مستقل کیفیت فضاهای عمومی، مشخص گردید که از مجموع معیارهای انتخابی متغیر آلودگی‌های محیطی با میانگین رتبه‌ای ۵.۴۴ در اولویت نخست، متغیر دسترسی برای تمام اقصا با میانگین رتبه‌ای ۵.۰۴ در اولویت دوم و متغیر کاربری‌های مختلط با میانگین رتبه‌ای ۲.۲۵ در آخرین اولویت قرار دارد. اولویت‌های سوم تا ماقبل آخر به ترتیب مربوط به متغیرهای احساس امنیت، دسترسی‌پذیری، برقراری تعاملات اجتماعی و حس مکان می‌باشد.

۶- آزمون کای دو

از آزمون یاد شده برای سنجش فرضیه ۳، به نظر می‌رسد خصوصیات شخصی مخاطبان تحقیق (مانند سن، میزان تحصیلات و جنسیت) بر میزان ادراک آن‌ها از کیفیت محیط فضاهای عمومی شهرهای جدید موثر است، استفاده شد. بر پایه نتایج به دست آمده و کم تر بودن سطح معناداری آزمون از ۰.۰۵ این فرضیه نیز تأیید گردید. به بیان دیگر، خصوصیات فردی مخاطبان شامل سن (آماره کای دو ۲۹۱.۱۸)، جنسیت (آماره کای دو ۱۵۱.۴۲)، تحصیلات (آماره کای دو ۴۷۲.۰۱)، مدت سکونت در شهر (آماره کای دو ۵۲۴.۷۸) و وضعیت تاهل (۱۴۹.۷۴) بر کیفیت ادراکی پرسش‌شوندگان از محیط فضاهای عمومی موثر است.

۷- بحث و نتیجه‌گیری

به دنبال پیدایش مسائل اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در کلان-شهرها و در نتیجه افت کیفیت زندگی در این سکونتگاه‌ها به دلیل تراکم بیش از حد جمعیت و فعالیت، راهبرد احداث شهرهای جدید با هدف تمرکززدایی از مادر-شهرها انتخاب شد. در ایران نیز از دهه ۱۳۶۰ ایده شهرهای جدید مورد توجه قرار گرفت. پس از آن شهرهای جدید در حوزه شهرهای بزرگ کشور مکان‌یابی و از طریق وزارت مسکن و شهرسازی (سابق) امور مربوطه در قالب شرکت عمران شهرهای جدید دنبال شده است. در چارچوب اهداف احداث این شهرها، ایجاد محیط زندگی مطلوب برای ساکنان آن نیز لحاظ شده که از جمله مولفه‌های آن، ایجاد فضاهای عمومی شهری با کیفیت است. فضاهای عمومی که با دسترسی بدون محدودیت و جریان فعالیت‌های متنوع منجر به شکل‌گیری و برقراری تعاملات اجتماعی شود. باید توجه داشت فضاهای عمومی شهری آینه زندگی و فعالیت‌های مردمان هر شهر در هر دوره است. به بیان دیگر رابطه تنگاتنگی میان توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی یک شهر و فضاهای عمومی آن وجود دارد. فعالیت‌های انسانی در عرصه اجتماعی ضامن بقای زندگی جمعی و تقویت حس شهروندی است که به واسطه فضاهای عمومی گسترش و تجلی می‌یابد. چرا که در این فضاهاست که مناسبات چهره به چهره، اجتماعات سیاسی و مراسم و جشن‌های عمومی رخ می‌دهد. به واسطه همین جریان‌هاست که مفاهیمی چون مشارکت شهروندی و جامعه مدنی و در نتیجه حس تعلق به مکان (شهر) تقویت می‌گردد. در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از نظریات گوناگون مرتبط با کیفیت محیط در طراحی و برنامه‌ریزی شهری و همچنین مسائل و مشکلات شهرهای جدید در ایران، کیفیت‌های دسترسی‌پذیری، دسترسی تمام‌اشار اجتماعی، احساس

امنیت، برقراری تعاملات اجتماعی، حس مکان، کاربری‌های مختلط و آلودگی‌های محیطی به عنوان معیارهای اصلی موثر بر کیفیت فضاهای عمومی شهری برای بررسی سه فرضیه در شهر جدید پرنده انتخاب شدند. پس از جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل‌های آماری فرضیات پژوهش تأیید و اهداف کلی یعنی شناسایی مولفه‌های موثر بر کیفیت محیط در فضاهای عمومی شهری، ارزیابی میزان کیفیت محیط در فضاهای عمومی شهر جدید پرنده و بررسی تاثیر ویژگی‌های شخصی شهروندان (سن، جنسیت، میزان تحصیلات و وضعیت تاهل) حاصل گردیدند. بر پایه مطالعات صورت گرفته و نتایج به دست آمده می‌توان راهکارهایی به ترتیب زیر را برای افزایش کیفیت فضاهای عمومی شهری به ویژه در شهرهای جدید پیشنهاد نمود:

۱. راهکارهای ارتقاء کیفیت دسترسی پذیری
  - تقویت دسترسی وسایل حمل و نقل عمومی
  - افزایش تواتر خدمات‌دهی وسایل حمل و نقل عمومی
  - فراهم سازی امکان دسترسی افراد ناتوان و سالمندان
۲. راهکارهای ارتقاء کیفیت دسترسی تمام اقشار
  - افزایش قابلیت پیاده‌مداری در فضاهای عمومی و در سطح شهر
  - طراحی شبکه دوچرخه‌سواری
  - افزایش امنیت برای افراد پیاده و دوچرخه‌سوار
  - افزایش فعالیت در لبه فضاهای شهری
  - ایجاد امکانات برای گروه‌های گوناگون سنی
۳. راهکارهای ارتقاء کیفیت احساس امنیت
  - شناسایی نقاط ناامن و یا دارای ضعف‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی برای اصلاح آن
  - بهبود وضعیت روشنایی معابر
  - طراحی ایمن فضاها با اتخاذ رویکرد پیشگیری از جرم
۴. راهکارهای ارتقاء کیفیت حس مکان
  - استفاده از آثار هنری و ماندگار در فضاهای عمومی
  - برگزاری جشن‌ها و گردهمایی‌های محلی در فضاهای عمومی
  - به کارگیری نشانه‌های بومی در فضاهای عمومی
  - تنوع بخشی به مبلمان شهری
  - ایجاد محصوریت در فضاهای عمومی

۵. راهکارهای ارتقاء تعاملات اجتماعی

- افزایش تعداد پاتوق‌های محلی

- احداث پارک‌ها و فضاهای سبز

- بهبود وضعیت مبلمان شهری

۶. راهکارهای ارتقاء کیفیت اختلاط کاربری‌ها

- اعمال منطقه‌بندی سیال

- مشارکت بخش خصوصی در تنوع بخشی به کاربری‌ها

- توانمندسازی قوانین محلی در راستای اختلاط کاربری‌ها

۷. راهکارهای ارتقاء کیفیت محیطی و حذف آلودگی‌ها

- اولویت دادن به حمل و نقل عمومی

- تقویت پوشش گیاهی

- نصب سطل‌های زباله به تعداد کافی در محدوده

- حذف کاربری‌های ناسازگار در فضاهای عمومی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ:

۱. امویلر، ا. و بیتلی، ت. ۱۳۸۴. نوشتارهایی درباره توسعه پایدار. کیانوش ذاکر حقیقی. انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
۲. پارسی، ح. ۱۳۸۱. شناخت محتوای فضای شهری. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۱۱. ۴۹-۴۱.
۳. پاکزاد، ج. ۱۳۹۱. راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران. انتشارات شهیدی.
۴. _____ . ۱۳۸۹. سیر اندیشه‌ها در شهرسازی، جلد دوم. انتشارات آرمانشهر.
۵. _____ . مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. انتشارات شهیدی.
۶. _____ . ۱۳۷۶. طراحی شهری چیست، مجله آبادی، ویژه طراحی شهری، سال هفتم، شماره ۲۵. ۳۶-۳۰.
۷. تیموری، پ. و کیوان، ن. ۱۳۹۱. عملکرد شهرهای جدید و تمرکززدایی جمعیت از منطقه شهری تهران. آمایش محیط. شماره ۱۸. ۱۲۴-۱۰۹.
۸. داودپور، ز. ۱۳۸۴. کلان شهر تهران و سکونتگاه های خودرو. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
۹. رفیعیان، م. عظیمی، م و مقدم، ح. ۱۳۹۱. ارزیابی کیفیت مناطق شهری در برخورداری از فضاهای عمومی با استفاده از نمودار وزنی ورونی. آمایش محیط. شماره ۱۷. ۴۹-۳۳.
۱۰. زیاری، ک. ۱۳۷۶. ارزیابی نظریه و کارکرد شهرهای جدید در ایران. شرکت عمران شهرهای جدید.
۱۱. صالحی، ا. ۱۳۸۷. ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن. مرکز مطالعات و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۱۲. عمید، ح. ۱۳۶۳. فرهنگ فارسی عمید.؟.
۱۳. طلاچیان، م. ۱۳۸۳. نگاهی به شهرهای جدید. شرکت عمران شهرهای جدید.
۱۴. گلکار، ک. ۱۳۸۰. مولفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری، فصلنامه صفا. سال یازدهم. شماره ۳۲. ۶۵-۳۸.
۱۵. مدنی‌پور، ع. ۱۳۷۹. طراحی فضای شهری، ترجمه فرهاد مرتضایی. انتشارات مرکز پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
۱۶. مهندسین مشاور امکو ایران. ۱۳۸۴. طرح بازنگری توسعه و عمران شهر جدید پرند. ویرایش دوم.

18. Coleman, J. 1987. Opportunities for Innovation in Urban Design Education. *Australian Planners*. 25(4). p. 28-31.
19. Department of the Environment, Transport and the Regions (DETR).2000. *By Design, Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice*. CABE.
20. DoE (Department of Environment). 1996). *London's Urban Environment Planning for Quality*. HMSO.
21. DoE (Department of Environment). 1994. *Quality in Town and Country*. HMSO.
22. Golany, G. 1996. *Geo- Space Urban Design*. John Wiley and Son.
23. Haughton, G & Hunter, C. 1994. *Sustainable Cities*. Jessica Kingsley.
24. LPAC (London Planning Advisory Committee). 1993. *London's Urban Environmental Quality*. Tibbalds Colbourne Karaski Williams Monro.
25. Jacobs, Jane.1961. *The Death and Life of the Great American Cities*. Jonathan Cape.
26. Jacobs, J & Appleyard, D. 1987. *Toward an Urban Design Manifesto*. *Journal of American Planning Association*. Vol. 53. Issue 1. p 112- 120.
27. Longman Handy Learner's Dictionary. 2007.
28. Mostaedi, A. 2002. *Urban Spaces*. Carles Broto & Josep Maminguet.
29. Punter, J & Carmona, M. 1997. *The Design Demension of Planning: Theory, Concept and Best Practice for Design Policies*, London. E & FN Spon.
30. Southworth, M. 1996. *Theory and Practice Planning for Quality*. HMSO.
31. Sudarskis, M. 2005. *In Defense of New Towns*, International Conference on New Towns. Ministry of Housing and Urban development.
32. Trancik, R. 1986. *Finding Lost Spaces; Theory of Urban Design*. Van Nostrand Reinhold.
33. Violich, F. 1983. *Urban reading and the Design of Small Urban Places: The Village of Sutivan*. *Town Planning Review*. Vol. 54. p. 41-62.
34. www.pps.org